

**Konferencja naukowa 13 XII 1981 – wiedza historyczna
i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia
stanu wojennego, Radzyń Podlaski 8 grudnia 2006**

Na pięć dni przed dwudziestą piątą rocznicą wprowadzenia stanu wojennego, w sali kina „Oranżeria” Radzyńskiego Ośrodka Kultury i Rekreacji, odbyła się konferencja naukowa pt. 13 XII 1981 – *wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego*. Sesja została zorganizowana przez Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim oraz Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych. Obrady prowadził kierownik radzyńskiego Oddziału zamiejscowego Archiwum Państwowego w Lublinie dr Dariusz Magier.

Konferencja upamiętniająca wprowadzenie stanu wojennego miała za zadanie wyjaśnić przyczyny, przebieg oraz skutki tamtych wydarzeń, zarówno na płaszczyźnie politycznej jak i społecznej. Postawienie dyskusji w takim świetle było ze strony organizatorów niezwykle słusznym posunięciem. Dzięki temu echa wydarzeń grudniowych z 1981 r. zostały w bardzo przejrzysty sposób zobrazowane uczestnikom konferencji. Osiągnięto to dzięki wykorzystaniu w badaniach materiałów archiwalnych przechowywanych w archiwach państwowych, Instytucie Pamięci Narodowej oraz wyników badań statystycznych.

Pierwszym referentem był Marcin Zaborski z Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Część naukową konferencji rozpoczął on pokazem multimedialnym dotyczącym *Kultury i polityki pamięci...*, który wprowadził uczestników w stan refleksji i zadumy nad zagadnieniem: „jak obecnie oceniany jest stan wojenny”. Aspekt ten został w pełni zobrazowany dzięki wynikom badań opinii publicznej, które wskazują, że obecnie większość ankietowanych opowiada się za słuszością wprowadzenia stanu wojennego.

Wystąpienie Marcina Zaborskiego uzupełnił swoim referatem Marek Czerwiński, reprezentant Instytutu Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego. *Propagandowe uzasadnienie wprowadzenia stanu wojennego w Polsce* zobrazowało działania Jaruzelskiego na tle ówczesnej propagandy. Skonfrontowano tu także ówczesne argumenty z dzisiejszymi tłumaczeniami i wyjaśnieniami obrońców tej decyzji. Podkreślono ponadto udział komórek Służby Bezpieczeństwa, które de facto były zaangażowane w rozpracowywanie działaczy „solidarnościowych” już od jesieni 1980 r. Wtedy to, bowiem, trwały już przygotowania do wydarzeń grudniowych roku następnego.

Działania SB doprowadziły do operacji pod kryptonimami „Jodła” (internowanie działaczy) oraz „Klon” (rozmowy profilaktyczne oraz pozyskiwanie tajnych współpracowników). Ową tematykę zreferował w swoim wystąpieniu Marcin Dąbrowski z Biura Edukacji Publicznej Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Lubli-

nie. Rozprawa pt. *Inwigilacja władz regionalnych „Solidarności” na Lubelszczyźnie przez Służbę Bezpieczeństwa w ramach sprawy obiektywnej „Związek” (1980-1983)*, w pełni zobrazowała akcję inwigilowania władz regionalnej „Solidarności”, min. przez Wydział III „A” KW MO w Lublinie. W ramach tej akcji zbierano informacje o ludziach, którzy byli „zagrożeniem antysocjalistycznym”, a w szczególności działacze wchodzących w skład Zarządu Regionu „Solidarności”. Efektem dwuipółletniej inwigilacji było ujawnienie 37 „zagrożeń”, do czego wykorzystano aż 14 tajnych współpracowników umieszczonych w szeregach związku. Zadaniem TW (oprócz rozpracowywania działaczy solidarnościowych), było także likwidowanie różnorodnych zagrożeń w postaci przerw w pracy, czy też strajków. Interesowano się ponadto składem osobowym powstających struktur wszystkich szczebli, które w miarę możliwości lokalizowano i neutralizowano wszelkimi możliwymi sposobami.

Ewa Zajac z Biura Edukacji Publicznej Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie przedstawiła referat pt. *Obchody pierwszej po czerwcowych wyborach w 1989 roku rocznicy wprowadzenia stanu wojennego*. Tematyka tego wystąpienia odbiegała nieco od tematu konferencji. Nie dotyczyła bowiem bezpośrednio wydarzeń z grudnia 1981 r., lecz aspektu pierwszej po „demokratycznych” wyborach rocznicy wprowadzenia stanu wojennego. Dzięki wnikliwej analizie dokumentów IPN-owskich referentka w bardzo przejrzysty sposób nakreśliła problem, z jakim borykali się propagandyści z KC, którzy pomimo postępującej gwałtownie destrukcji terenowych struktur Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, nie zapomnieli o 8 rocznicy wprowadzenia stanu wojennego i niebezpieczeństwach z tym związanych.

Pod koniec października lub na początku listopada 1989 r. w Komitecie Centralnym PZPR powołany został Zespół Programujący, odpowiedzialny za koordynowanie całości działań związanych z rocznicą. Zespół funkcjonariuszy, miał za zadanie gromadzić informacje i na ich podstawie określić scenariusz destrukcyjnych działań, dla zaniechania uroczystych obchodów wydarzeń grudniowych z 1981 r. Członkom Zespołu ostatecznie udało się dopiąć celu. Plan zaprogramowany w zaciszu KC udało się przemycić w szeregi „opozycji”, która nie przeciwstawiła się propagandzie zainicjowanej przez SB. Powodem tego była w głównej mierze polityka grubej kreski, zapoczątkowana przez *okrągły stół* i przez postawę pierwszego premiera „rządu niepodległościowego”. Zadziałała zapewne także propaganda serwowana przez czołowe warszawskie dzienniki, a w szczególności przez „Gazetę Wyborczą”, która już wtedy stawała się główną medialną wyrocznią i ostatecznym źródłem wiedzy. Działania medialne oraz polityczne doprowadziły do swoistej konsternacji społeczeństwa, a efekt świadomości narodowej pozostaje zachwiany nawet w XXI w., o czym świadczą badania przeprowadzone przez pierwszego referenta, Marcina Zaborskiego.

Propagandowe uzasadnienie wprowadzenia stanu wojennego w referacie *Retoryka stanu wojennego jako próba legitymizacji systemu komunistycznego* przedstawił Krzysztof Tyszka z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Opisując cechy i historię rozwijania się mechanizmu PRL-owskiego przedstawił przyczyny wydarzeń grudniowych. Niedługo po powstaniu, a raczej zarejestrowaniu „Solidarności”, popłynęła lawa propagandy, przedstawiająca Związek Zawodowy jako siłę anarchistyczno-antypaństwową. Rzecz jasna, nie przesądzało to jeszcze o stanie wojennym,

ale było wyraźnym sygnałem i zapowiedzią, że władza przygotowuje się do rozprawy z działalnością „wywrotową”. Nasilające się przekazy medialne miały za zadanie zmęczyć społeczeństwo, by to, po wprowadzeniu określonych działań wojskowych, poczuło ulgę i jedyną szansę na pokój widziało w tym rozwiązaniu. Podkreślano także wielki kult munduru i dyscypliny wojskowej, aby zmęczone już społeczeństwo laskawszym wzrokiem patrzyło na przejmującą ster władzy armię.

Konsekwencje ofensywy medialnej były ogromne. Do dziś świadkowie tamtych wydarzeń w większości uważają stan wojenny jako „mniejsze zło”. W rzeczywistości działania ekipy Jaruzelskiego nie zlikwidowały opozycji. Nie przyczyniły się też do umocnienia komunizmu, ani nie zapobiegły jego upadkowi. Zabezpieczyły „jedynie” interesy rządzących i na kilka lat umocniły pozycję władzy. Nie doprowadziły natomiast dla wzrostu społecznego poparcia dla niej, a jedynie przypieczętowały społeczną niechęć do rządzących.

Ostatnim referentem był Andrzej Choniawko z Archiwum Państwowego w Poznaniu. Jego *Reinterpretacje dziejów Polski w latach 1914-1989 na przykładzie wybranych syntez historycznych*, było swoistą rewizją historii prezentowanej na kartach peerelowskich podręczników szkolnych. Referent omówił wszelkie dogmaty, jakimi posługuje się państwo totalitarne: od cenzury, poprzez zastraszanie społeczeństwa, aż do uprzejmej propagandy w środkach masowego przekazu.

Wykład Andrzeja Choniawko zakończył część naukową konferencji, z której nakładem Radzyńskiego Stowarzyszenia Inicjatyw Lokalnych została wydana publikacja ze wszystkimi wykładami¹. Znalazły się tu ponadto artykuły, które z powodu nieobecności ich twórców nie zostały wygłoszone na konferencji: *Obraz NSZZ „Solidarność” w prasie partyjnej KW w Lublinie. Kreowanie wizerunku wroga* Grzegorza Jońca oraz *W obliczu zagrożenia... Pułk Samoobrony przy Komitecie Wojewódzkim PZPR w Radomiu (1981-1989)* Sebastiana Piątkowskiego.

Po uczcie duchowej nadszedł czas na ucztę dla ciała. Wszyscy referenci, wraz z organizatorami sesji, spotkali się w Restauracji Manhattan na wspólnym obiedzie. Mimo, że konferencja trwała kilka godzin, uczestnicy w dalszym ciągu prowadzili dyskusję oraz wyjaśniali szczegółowe aspekty swych referatów. Po obiedzie zaplanowana była dwugodzinna przerwa, po której przyszedł czas na kameralny koncert Tomasza Hapunowicza, Mileny Madziar i Magdaleny Sójki. Wykonano m.in. utwory czołowego barda „Solidarności”, Jacka Kaczmarskiego. Nie obyło się bez tekstów poetyckich czołowych wieszczów narodowych. Utwór *Miejcie nadzieję* do tekstu Adama Asnyka wprowadził w nostalgię każdego słuchacza.

Po koncercie wszyscy spotkali się w Radzyńskiej Izbie Regionalnej na pożegnalnej kolacji z lampką wina. A za przytulnymi murami radzyńskiego pałacu był wschodni, grudniowy wiatr...

Paweł Żochowski

¹ 13 XII 1981. *Wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego*, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2006.

Marcin Zaborski z UKSW prezentował pokaz multimedialny dotyczący kultury i polityki pamięci w zakresie społecznej oceny stanu wojennego.

dr Marek Czerwiński z Uniwersytetu Szczecińskiego obrazował działania gen. Jaruzelskiego na tle ówczesnej propagandy komunistycznej.

Marcin Dąbrowski z lubelskiego IPN przedstawił referat nt.inwigilacji władz regionalnej "Solidarności" przez KW MO w Lublinie.

Ewa Zając z krakowskiego IPN opowiada o pierwszej po "demokratycznych" wyborach rocznicy wprowadzenia stanu wojennego.

dr Krzysztof Tyszka z Uniwersytetu Warszawskiego nakreślił problematykę retoryki stanu wojennego jako próbę legitymizacji systemu komunistycznego.

Referat dr. Andrzeja Choniawko stanowił rewizję historii prezentowanej na kartach peerelowskich podręczników szkolnych.

Kameralny koncert Tomasza Hapunowicza, Mileny Madziar i Magdaleny Sójki stanowił istną duchową ucztę.